

**ХУДАЛ МЭДЭЭЛЭЛ ТАРААХ ГЭМТ ХЭРГИЙН
КРИМИНОЛОГИЙН ЗАРИМ АСУУДЛУУД**
CRIMINAL DISTRIBUTION SOME CRIMINAL PROBLEMS

Д.Отгонсүрэн
ДХИС-ийн ЭЗНУС-ийн
НЭЗТ-ийн багш, цагдаагийн дэслэгч,
Хууль зүйн магистр

D.Otgonsuren
Lecturer, Police Lieutenant,
Department of Public Law,
School of Law and Social Sciences,
University of Internal Affairs / Master of Law /

Хураангуй: Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг ихэвчлэн сэтгэхүйд нь зан суртахууны доголдол давамгайлсан, нийгэмд дадал хэвшил тогтсон, тэдгээр нь бие хүний ёс суртахуун бүрэлдэж тогтох тааламжгүй нөхцөлөөс шалтгаалсан тодорхой этгээдүүд үйлдэж байна.

Abstract: The crime of disseminating false information is often committed by certain individuals whose minds are dominated by moral defects, who have established social habits, and who are exposed to unfavorable conditions for the formation of personal morals.

Түлхүүр үг: зөрчил, гэмт хэрэг, шалтгаан нөхцөл, худал мэдээлэл тараах, хариуцлага

Keywords: violations, crimes, causes and conditions, dissemination of false information, liability

Оршил. Худал мэдээлэл тараахын эсрэг хуулийн хэд хэдэн үзэл баримтлал байдаг байна. Эдгээрээс хамгийн эртний бөгөөд анхны үзэл баримтлал бол хаадад бурхнаас заяасан эрхийн тухай үзэл баримтлал буюу хаад буруу зүйл хийхгүй гэсэн үзэл юм.

Энэ үзэл баримтлалын дагуу худал мэдээлэл тараахын эсрэг анхны хууль нь анх эзэн хааны эрх мэдлийн бэлэг тэмдгийг хамгаалж гарч ирсэн гэж үздэг. Ийм учраас хаан, хааны бэлэг тэмдгийг доромжилсон тохиолдолд Lese mageste буюу хааны эрхэм зориг, нэр хүндэд халдсан гэмт хэрэг гэж үзэж цаазаар авах, шоронд хорих шийтгэл ноогдуулдаг байжээ.

Гадаадын зарим улс орны хууль тогтоомжид худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн тухай хуулийн уг үндэс нь МЭӨ V дугаар зуунд үйлчилж байсан Ромын “Арван хоёр таблиц”-ийн хуулиас гаралтай гэж үздэг байна. Уг хуульд “iniuria”-ийн тухай ойлголт орсон байдаг бөгөөд энэ нь ерөнхийдөө “доромжлол, гэмтэл” гэж орчуулагдах заалт ажээ. Ромын их гүрний үед хэд хэдэн цуврал нэмэлт өөрчлөлт орсон ба үүгээр “iniuria”-ийн үзэл баримтлал өргөжин, түүнд хэл амаар дайрч довтлох, гүтгэн доромжлох болон эгдүүрхэхийг багтаасан байна¹.

Эртний Ромын “iniuria”-ийн тухай хууль нь бvх иргэний алдар нэрийг хамгаалахад чиглэсэн байдаг ч, түүн дотор өндөр албан тушаалтан ордог байжээ.¹ Эрх зүй өндөр хөгжсөн

¹ ОХУ-ын хуульч Галина Араповын “Нэр төр сэргээх талаархи хууль тогтоомж европын шүүхийн хууль цааз” өгуулэл. Нэр төр гүтгэлэг.УБ2002 он 40 дэх тал

зарим улс орнуудад гэм буруутай этгээдээс сэтгэл санааны хохирол гаргуулах, гэм буруутай этгээд тогтоогдоогүй бол эд хөрөнгө бие эрхтэнд учирсан хохирлоос гадна сэтгэл санаанд учирсан хохирлыг төрөөс нөхөн төлж барагдуулдаг тогтолцоо байдаг байна.

Үндсэн хэсэг. Монгол Улс гүтгэх, доромжлох үйлдлийг олон жил гэмт хэрэгт тооцож ирсэн харин 2015 оны Эрүүгийн хуулиар хүчингүй болгож, Зөрчлийн хуулиар зохицуулж байгаад 2020 онд Зөрчлийн тухай хуульд заасан гүтгэх зөрчлийг хүчингүй болгож, эгүүлэн Эрүүгийн хуулиар худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг болгон хуульчилсан байна. Эрүүгийн хуулийн 13.14-т² заасан худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг нь хүний нэр, төр, алдар хүндийг хамгаалсан зохицуулалт болсон байна.

Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан Худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан худал мэдээллийн хэлбэрүүд болох 1.Хуурамч мэдээлэл (Disinformation), 2.Алдаатай мэдээлэл (Misinformation), 3.Буруу сэдэлтэй мэдээлэл (Mal-information) тараасан үйлдлийг хамруулан хуулийг хэрэглэх боломжтой байна. Учир нь бусдыг гутаах зорилгоор тараасан байх шаардлага хуулиар тавигдаагүй тул ямар нэг байдлаар тараасан буюу нэр төрд халдсан бол “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэгт шалгагдах, хариуцлагад татагдах эрсдэлтэй байна.

Илт худал мэдээллийг тараасан бол хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаах зорилго шаардахгүй бөгөөд тараасан буюу халдсан бол гэмт хэрэгт тооцогдох боломжтой гэсэн үг. Хуульд заасан халдсан байх гэсэн энэ ойлголт бол өргөн хүрээг хамрах бөгөөд үүнд хүний нэр нь эерэг, сөрөг ямар ч байдлаар нь нийтлэлд гарах, дурдагдах явдал гарч болно. Тухайн мэдээлэл нь илт худал боловч хүний нэр төрийг гутаасан агуулга байхгүй байсан ч, мөн мэдээллийг гутаах санаа зорилго агуулахгүйгээр тараасан, дамжуулсан байсан ч “нэр төрд халдсан” гэж худал мэдээлэл тараасан гэмт хэрэгт тооцогдохоор байна. Гадаадын зарим улс орнууд тухайн гэмт хэргийн эрх зүйн зохицуулалтыг хэрхэн хийж, хүний нэр төр алдар хүндийг хуулиар хамгаалсан талаар авч үзье.

ОХУ-ын хэмжээнд жил ирэх тусам 30 орчим хувиар байнга өсөж байгаа ба эдүгээ жилд 4000 орчим худал мэдээлэлтэй холбоотой нэр төр, алдар хүндийн тухай маргаан гардаг" нь энэ төрлийн хэрэг маргаан олон улсын шинж чанартайг харуулж байна. ОХУ-н Иргэний хуульд "Сэтгэл санааны хохирол гэдэг нь иргэний хувийн эдийн бус түүнд хамааралтай эдийн бус баялгийг зөрчсөн үйлдлийн улмаас учирсан болон бусад хуульд заасан тохиолдолд биеийн болон сэтгэл санааны зовлон шаналал байна³.

Сэтгэл санааны хохирол нь гэм буруутай этгээдийн гэм буруугаас үл харгалзан аюул ихтэй зүйлсийн улмаас иргэний амьдрал, эрүүл мэндэд учирсан хохирол, иргэнийг хууль бусаар шүүсэн, таслан сэргийлэх арга хэмжээг хууль бусаар хэрэглэсэн, баривчлах болон засан хүмүүжүүлэх хэлбэрээр захиргааны шийтгэлийг хууль бусаар ногдуулснаас учирсан хохирол, нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаасан мэдээлэл тарааснаас учирсан хохирол, хуульд заасан бусад тохиолдолд” гэж заасан байна. Мөн сэтгэл санааны хохирлыг мөнгөн хэлбэрээр төлөх ба хохирогчид учирсан биеийн болон сэтгэл санааны зовлон шаналалын шинж

² Төрийн мэдээлэл. 2016. №21. Эрүүгийн хууль

³ ОХУ-ын хуульч Галина Араповын “Нэр төр сэргээх талаархи хууль тогтоомж европын шүүхийн хууль цааз” өгуулэл. Нэр төр гүтгэлэг.УБ2002 он 40 дэх тал

чанар, хохирол учруулсан нөхцөл байдал зэргийг харгалзан мөнгөний хэмжээг шүүх тогтоож байхаар хуульчилсан байна.

ХБНГУ-н Иргэний хуулийн 253 дугаар зүйлийн 1-д "зөвхөн хуульд заасан тохиолдолд аливаа хохирлын нөхөн төлбөрт мөнгөн торгууль ногдуулж болно", мөн хуулийн 847 дугаар зүйлд сэтгэл санааны гэм хорыг мөнгөөр нөхөн төлүүлэхээр заасан бөгөөд тийнхүү нөхөн төлүүлэх үндэслэл нь хохирогчийн эрх, эрх чөлөөг хууль бусаар хязгаарласан, бие эрхтэн, эрүүл мэндийг гэмтээж хохирол учруулсан" байхыг шаардсан байна. Эдийн бус хохирлын хэмжээг тодорхойлохдоо хариуцагчийн гэм буруу, хохирогчид бий болсон сөрөг үр дагавар, хариуцагчийн эд хөрөнгийн байдал зэргийг харгалзан үздэг байна. Сэтгэл санааны гэм хорыг арилгахад тусгай аргачлал боловсруулсан бөгөөд үүнийг шүүх шийдвэр гаргахдаа мөрдлөг болгодог байна.

БНХАУ-д эдийн бус гэм хорыг тооцох аргачлалгүй харин тухайн хэргийн нөхцөл байдлыг харгалзан шүүхээс тогтоодог байна.

Австралид эдийн бус гэм хорын ойлголт өргөн хүрээтэй бөгөөд түүнийг үнэлэх, арилгах журмыг буюу эдийн бус гэм хорын нөхөн төлбөрийн хэмжээг хуульчилсан байна. Тухайлбал: Дотоодийн нийт бүтээгдэхүүний нэг хүнд ногдох хэмжээгээр тооцон хохиролыг барагдуулах дэлхий нийтийн жишгээс авч үзвэл худал мэдээлэл тараах нь гэмт хэрэгт тооцогдохгүй байх хандлага түгээмэл болжээ. Хэрэв тухайн иргэн худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн хохирогч болсон хэмээн үзэж нэр төрөө сэргээлгэхийг хүсвэл иргэний журмаар шүүхийн хамгаалалт авах нь илүү зохимжтой гэж үздэг болсон байна. Улс орнуудын хууль тогтоомжинд энэ талаар хэрхэн тусгагдсан байдлыг судалж үзэхэд 3 бүлэгт хувааж болохоор байна.

А. Хүний нэр төр, алдар хүндийг эрүүгийн болон иргэний хуулиар хамгаалдаг улсууд Энэ ангилалд ихэвчлэн тоталитар дэглэмтэй байсан улсууд болох ОХУ, Украин, Беларусь зэрэг ЗХУ-н бүрэлдэхүүнд байсан улсууд, мөн БНХАУ, БНАСАУ, Куба, Вьетнам зэргийг хамааруулж болно. Эдгээр оронд хувь хүн өөрийн нэр төр, алдар хүндийг гутаан доромжиллоо гүтгэгдлээ гэж үзвэл эрүүгийн болон иргэний журмаар алинаар нь хандахаа өөрөө шийдвэрлэнэ.

Б. Зөвхөн хүнд, онц хүнд гэмт хэрэгт холбогдуулан гүтгэхээс бусад үйлдлийг гэмт хэрэгт тооцдоггүй улсууд. Энэ ангилалд Европын холбооны улсууд буюу эх газрын эрх зүйн тогтолцоотой орнуудыг хамааруулж болно.

В. Нэр төр, алдар хүндийг Эрүүгийн хуулиар хамгаалдаггүй, иргэний шүүхээр асуудлыг шийдвэрлэдэг улсууд. колони байсан буюу ангилалд хамааруулж болох юм. Манай улсын хувьд эхний ангилалд буюу Эрүүгийн хуулиар хүний нэр төр, алдар хүндийг хамгаалдаг улсуудын тоонд орно.

АНУ, Их Британи тэдгээрийн Англо-Саксоны эрх зүйн системтэй орнуудыг энэ бүлэгт хамааруулж болохоор харагдаж байна. Гадаад орнуудын хууль тогтоомжид худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн талаар тусгасаныг үзэхэд сүүлийн жилүүдэд дэлхийн улс орнуудын ихэнх нь энэ төрлийн гэмт хэрэгтэй тэмцэх талаар олон улсын хамтын ажиллагааны хүрээнд идэвхтэй ажиллах болсон нь эрүүгийн эрх зүйн салбарын глобалчлал, интеграцчиллын орчин, хандлагыг тодорхойлоход чухал хүчин зүйл болж байна.

Эрүүгийн хуулийг 1926 онд "Шүүх цаазын бичиг" хэмээх нэртэйгээр гаргасан гэж судлаачид үздэг. Уг хуульд "хүнд гэмт хэрэгт холбогдуулан гүтгэх" гэж анх хуульчлагдсан байдаг. Харин 1934 он гэхэд манай улсын бүх хуулиуд ЗХУ-ын ижил төрлийн хуулийн хэв

загварыг хуулбарлан авсан байна. Эрүүгийн хуулийг 1926 онд анх батлан гаргаснаас хойш 1929,1942, 1951, 1961, 1986, 1993, 2002, 2016,2020 онуудад өөрчлөн шинэчилж байжээ⁴.

Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн талаархи хуучин, шинэ Эрүүгийн хуулийн үзэл баримтлалын ялгаа нь 1986 оны БНМАУ-ын Эрүүгийн хуулийн 17 дугаар зүйлд заасан “Гүтгэх” гэмт хэргийг “бусдын нэр төр, алдар хүндийг гутаасан илт худал гүжирдлэг тараасан бол” гэж объектив талын шинжээр нь тодорхойлож байсан. Харин 2002 оны Эрүүгийн хуулийн 111 дүгээр зүйлд “Гүтгэх” гэмт хэргийн субъектив болон объектив талын шинжээр нь тодорхойлсон байна. Тухайлбал, “хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаах зорилгоор”, “илт худал гүжирдлэг тараасан бол” гэмт хэрэгт тооцохоор заасан.

Хуучин Эрүүгийн хуулиар “хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаах зорилго байсан эсэхийг тогтоох шаардлага байгаагүй, зөвхөн хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаасан илт худал Гүжирдлэг тараасан бол гэмт хэрэг гэж үзэж байсан. Хэрвээ зорилго нь тогтоогдохгүй бол гүтгэх гэмт хэргээр зүйлчлэхгүй. Энэ хэрэг нь иргэний хэргийн журмаар шийдвэрлэгдэнэ. Гүтгэх гэмт хэрэг нь өс хонзон, үзэн ядалт, хардалт зэрэг сэдэлтээр гол төлөв үйлдэгддэг.

Хүн төрөхөөс гэмт хэрэгтэн болж төрдөггүй ч тодорхой орчин, нөхцөл бүрдэхэд гэмт хэрэг үйлдэх зан төлөвүүд илрэн гарч эхэлдэг. Энэхүү эрсдэл бүхий орчинд ажиллаж, амьдарч буй хүмүүсийг гэмт хэрэг үйлдэх эрсдэлтэй бие хүн гэдэг. Гэмт хэрэг үйлдэгдмэгц л нэгдүгээр асуулт нь “гэмт хэрэгтэн гэж хэн бэ?” гэж эхэлдэг. Бусад тохиолдолд уг этгээд бидний дунд, хажууд, эргэн тойронд маань ажиллаж амьдарч буй жирийн бие хүн байдаг. Тиймээс “бие хүний ерөнхий ойлголтоос гэмт хэрэгтэн хэмээх бие хүний онцлогийг гаргаж ирэх нь зүйтэй.

"Бие хүн гэдэг нь нийгмийн харилцаанд орж тодорхой нэг бүлэг, давхаргад хамаарагдаж буй этгээд. Өөрөөр хэлбэл, өөрийн үйлдлээ ойлгож, түүнийгээ удирах чадвартай, өөрийн үзэл бодол итгэл үнэмшил бүхий, аливаа нийгмийн харилцаанд хүслээрээ оролцож үр дагавар бий болгогч юм. Мөн нийгмийн харилцааны бүтээгдэхүүн болохын хирээр бие бялдар, оюун санааны талаар өсөж боловсронгуй болж өөрийн гэсэн хүмүүжил, үзэл бодол, авир араншинтай, хувийн онцлогтой болж байдаг байна.

Худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг ихэвчлэн сэтгэхүйд нь зан суртахууны доголдол давамгайлсан, нийгэмд дадал хэвшил тогтсон, тэдгээр нь бие хүний ёс суртахуун бүрэлдэж тогтох тааламжгүй нөхцөлөөс шалтгаалсан тодорхой этгээдүүд үйлдэж байна⁵.

Ер нь гэмт зан төлөвийн шалтгааныг ойлгохын тулд тэр нь зөвхөн бие хүнээс болон гадаад нөхцөл байдлуудаар тодорхойлогддоггүй гэдгийг анхааралдаа авах нь зайлшгүй юм⁶. Хэрвээ энэ нь тийм байсан бол дурын хүн тааламжгүй сөрөг нөлөөлөл мэдэрсэн үедээ л худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг үйлдэж чадах юм. Гэвч яг адил нөхцөл байдалд янз бүрийн хүмүүс янз бүрээр биеэ авч явдаг нь тодорхой юм.

Яг ижил нөхцөлд бусдад гүтгүүлсэн хоёр хүний нэг нь шууд хүч хэрэглэх юм уу хариу үзүүлж байхад нөгөө нь юу ч болоогүй юм шиг байх гэх мэт. Худал мэдээлэл тараах бие хүний гол зонхилох шинж чанар нь амьдрал дахь байр сууриа хамгаалсан, өөрийгөө хамгаалах, өөрийгөө зөвтгөх, аминчхан үзэлтэй, бусдыг үл сонсох араншинтай байх ба ирээдүйд болох үйл явдлыг дутуу бодож өөртөө хор хохирол учруулдагт учир зүйн холбоо нь оршдог. Худал мэдээлэл тараах үйлдсэн гэмт хэрэгтэн бие хүний криминологи шинж:” Нийгэм хүн ам зүйн шинж (нас, хүйс, боловсрол, гэр бүлийн байдал гэх мэт) Нийгмийн амьдралын янз бүрийн

⁴ БНМАУ-ын Түүх III дах хэвлэл УБ,1984 он574 дэх тал

⁵ www.criminology.mn

⁶ Н.Жанцан “Криминологи” УБ хот 2004 хуудас 77

хүрээн дэх харилцаа холбоо, үүрэгтэй холбоотой шинж (сургууль хамт олноосоо хөндийрсөн, нийгэм болон өөрт ашигтай харилцаа нь суларсан, үл бүтэх хүмүүстэй нийлж дарвих, өөрийн гэсэн хүсэл эрмэлзэлгүй урсгалаар байх гэх мэт) Зан төлөв, сэтгэл зүйн шинж (ёс суртахуун, улс төрийн үзэл баримтлал, ертөнцийг үзэх үзэл бодол, итгэл үнэмшил, төсөөлөл, сэтгэхүйн үйл ажиллагаа, авир араншин) гэх мэт талаас нь авч үздэг.

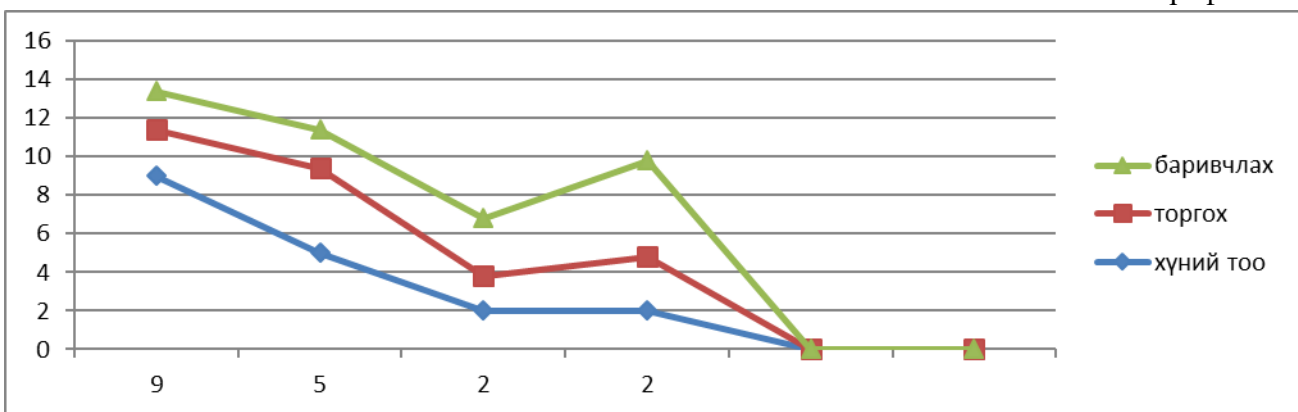
Нийгэм эдийн засгийн тэгш бус байдал, хүмүүсийн ахуй амьдрал зан харилцаа, сэтгэл санаанд нөлөөлж улмаар улс төрийн эрх, өмч хөрөнгийг завших зэрэг зорилгод хүрэхийн тулд иргэд болон сэтгүүлчид, тодорхой бүлэглэлүүд зарим тохиолдолд зохион байгуулалттайгаар худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг үйлдэх болжээ. Зарим судалгаанаас үзэхэд сонгууль болох жил худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэг эрс ихэсдэг байна. Энэ нь улс төрчид өрсөлдөгчөө ялахын тулд, улс төрөөс татан унагаж өөрийн хүсэл зорилгоо ямар ч аргаар хамаагүй биелүүлэхийн тулд хууль зөрчин зүтгэдгээс хамааралтай юм.

Улс төрчид, олны танил хүмүүс худал мэдээлэл тараах гэмт хэрэгт холбогдсон тохиолдолд хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлээр тархаж байдгаараа жирийн иргэдийн энэ төрлийн гэмт хэрэгт холбогдсоноос ялгаатай байдаг байна. Иргэдийн хуулийн мэдлэг дутуу дулимаг байдаг зэрэг нь худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийг үйлдэх хүчин зүйлийн нэг болдог.

Энэ төрлийн мэдээлэл сурталчилгаа хомс байдаг нь хүний нэр төр, алдар хүнд эрх эрх чөлөөг хулиар хамгаалдаг, хэрвээ зөрчигдвөл хуулийн хариуцлага хүлээлэгдэг гэдгийг нэг хэсэг нь мэддэггүй байхад мэдсээр байж санаатай үйлддэг хүмүүс ч байдаг. Ихэнх гэмт хэргийн шалтгаан нь хэрэгцээний дутагдал байх ба ердийн, олон нийтийн хүлээн зөвшөөрсөн арга хэрэгслээр хангах боломжгүй болмогц бусад арга замыг ашигладаг гэж үзэж болно. Жишээ нь, өлсөх, даарах, ичих, нэр төр нь гутаагдах гэх мэт. Доромжлох, гүтгэх гэмт хэргийг Эрүүгийн хуулиас халахыг НҮБ-ын Хүний эрхийн хорооны Ерөнхий тайлбарт зөвлөсөн. Түүнчлэн НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлөөс 2015 онд Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит хэлэлцүүлэг явуулах үед найман улсад “нэр төр гутаахтай холбоотой заалтыг Эрүүгийн хуулиас халах”-ыг зөвлөсөн бөгөөд тухайн улсуудын нэг нь Монгол Улс байсан байна.

2015 онд Эрүүгийн хуулийн 111.2-т заасан гэмт хэрэг үйлдэж шийтгэл хүлээсэн байдал

График №1

Доктор О.Мөнхсайхан: Эрүүгийн хуулиар эсхүл Зөрчлийн тухай хуулиар доромжлол, гүтгэлгийг гэмт хэрэгт тооцож шийтгэх зохицуулалт нь үндсэн эрхийг хязгаарлахад тавигдах дээрх зургаан гол нөхцөлийн нэг болох тохирсон (зайлшгүй) байх зарчмыг зөрчдөг учраас үзэл бодлоо илэрхийлэх эрх чөлөөг зөрчдөг гэж байр сууриа илэрхийлжээ. Гэвч хэдийгээр тийм боловч гүтгэгдэж, доромжлогдож байгаа хүнд мөн хүн байхынхаа тухайд заяагдсан жам ёсны эрх бий тухайн хүний энэ салшгүй эрхийг Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал болон Монгол

Улсын Үндсэн хуулиар хамгаалахаар заасаныг дурдахад илүүц биз ээ. Мөн Жон Стюарт Милль: үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг нухчин дарахын онцгой хор уршиг гэдэг хүн төрөлхтнийг тэр чигээр нь дээрэмдэхтэй адил юм. Өөрөөр хэлбэл, төөрөгдлийнхөө учрыг олох явцад үнэн зөвийг илүү тодорхой олж харах, мэдрэх боломжийг нь алдагдуулдаг байна гэж хэлсэн.⁷

Худал мэдээлэл тараах нь хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаасан худал мэдээг амаар, бичгээр, элдэв дүрс бичлэг, хуурцаг болон хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр тараасан байхыг тодорхойлсон байна. Энэ нь уг хүний нийгэмд үнэлэгдэх зүй ёсны бодит үнэлгээг доройтуулан, гажуудуулсан ойлголтыг олон нийтэд тараахад чиглэгдсэн мэдээлэл байх бөгөөд тарааж байгаа мэдээ нь уг хүний зан төлөв, үйл ажиллагааны үнэн бодит байдалд нийцэхгүй байхыг ойлгоно.

Энэ гэмт хэргийн онцлог шинж нь бусдын нэр төр, алдар хүндийг гутаах зорилгоор илт худал гүжирдлэг тарааснаар тодорхойлогддог. Энэ төрлийн гэмт хэрэг нь хүний нэр төр, алдар хүндийг гутаах гэсэн шууд санаатай, сэдэлт нь өш хонзон санах, үзэн ядах, атаархах явдал байдаг. Худал мэдээллийг заавал олон хүнд тараасан байхыг шаардахгүй зөвхөн анхны хүнд мэдээлснээр төгсдөг нь тус эрх зүйн харилцааны онцлог юм.

Эрүүгийн хуулийн 13.14-т Хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг **олон нийтэд** тараасан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс нэг мянга гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас гурван сар хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ. гэж заажээ “...**олон нийт...**” гэдэг нь нийгмийн нэг хэсгийг тодорхойлсон ойлголт учир тухайн гэмт хэргийн бүрэлдэхүүнийг бий болгох нөхцлийн хувьд заавал хоёр буюу түүнээс олон хүний дэргэд доромжилсон байхыг шаардахгүй бөгөөд бусдын нэр төр, алдар хүндийг нэг хүний ч дэргэд гутаасан байж болно. УДШ-ийн 2007 оны 10 дугаар сарын 29-ний 40 дугаар тогтоолд ийнхүү тайлбарласан байна⁸.

Нөгөөтэйгүүр худал мэдээлэл тараах гэмт хэргийн хамгийн аюултай төрөл нь хүнд, онц хүнд гэмт хэрэгт холбогдуулан яллуулахад чиглэн гүтгэсэн явдал байдаг. Энэ төрлийн гэмт хэргийг зориуд, худал мэдээлэх гэмт хэргээс ялгах явдал зайлшгүй чухал юм.

Зориуд худал мэдээлэхэд гэм буруутай этгээдийн санаа нь хохирогчийг эрүүгийн хариуцлагад татуулах, харин гүтгэхэд хохирогчийн нэр төр, алдар хүндийг гутаахад чиглэгддэг байна. “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг УИХ-аас 2020 оны 1 дүгээр сарын 10-ны өдөр Эрүүгийн хуульд нэмэлтээр оруулжээ. “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэг, уг гэмт хэргийн үндсэн ухагдахуун болох “Илт худал мэдээлэл” гэх ойлголтыг шинжлэн судлах ажлын хүрээнд Засгийн газраас 2019 онд Эрүүгийн хуульд уг зүйлийг нэмэлтээр оруулахаар өргөн мэдүүлсэн хуулийн төслийн танилцуулга, үзэл баримтлал, хэлэлцүүлгийн тэмдэглэл, хуулийн төсөлтэй танилцаж, хууль санаачлагч, тогтоогчийн анхны хүсэл зориг, байр суурийг шинжлэн судлан авч үзэхэд, төслийн “Гүтгэх” гэснийг “Худал мэдээлэл тараах” гэж өөрчлөн, “хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдаж илт худал мэдээллийг” нийтийн сүлжээгээр тараах, хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр тараах гэж ялгамжтай авч үзсэн байсныг нэгтгэн уг гэмт хэргийг “олон нийтэд тараасан бол” хэмээн объектив талын шинжээр нь тодорхойлж, субъектив талын шинжийг “бүрхэгдүүлсэн” (уг гэмт хэргийн объектив, субъектив

⁷ orosoo@baabar.mn

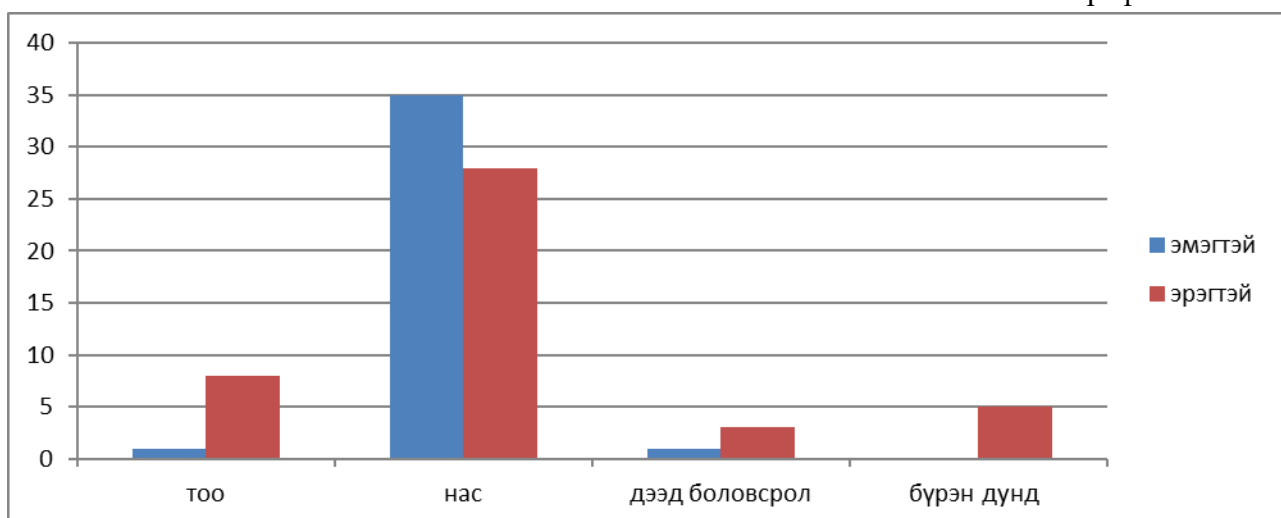
⁸ Улсын Дээд Шүүхийн 2007 оны 10 дугаар сарын 29-ний 40 дугаар тогтоол

шинжийг тэнцвэргүй тодорхойлсон), худал мэдээлэл нь “гутаасан, гутаах” агуулга, шинжтэй байх эсэхийг бүрэн тодорхойлоогүй, “халдсан” гэсэн хэт ерөнхий нэр томьёог хэрэглэсэн явдал нь хууль бүтээх ажиллагааны алдаа болж, хууль хэрэглээ, шүүхийн практикт сөрөг үр дагавар үүсгэж буй гол шалтгаан болсон гэж үзэх үндэстэй юм.⁹

Мөн уг зүйлийн тайлбар болох “Энэ гэмт хэргийн хохирогчид төрийн байгууллага хамаарахгүй. Үзэл бодлоо илэрхийлэхдээ улс төрд нөлөө бүхий этгээдийг гэмт хэрэгт хардсан, сэрдсэн бол энэ гэмт хэргийг үйлдсэнд тооцохгүй.” гэснийг хассан байна. Уг тайлбарыг хэлэлцүүлгийн явцад хассан явдал нь мөн хууль зүйн техникийг бүрэн бүрдүүлэх шаардлагыг алдагдуулан, хуулийн төсөлд тусгагдсан “томьёолол” нь хэлэлцүүлгийн явцад дэмжигдэхгүй хасагдаж батлагдсаны улмаас эрх зүйн хийдэл, давхардал үүсгэж, уг хэлэх эрх, мэдээллийн эрх чөлөөний эрх зүйн байдлыг дордуулах үндэс болжээ.

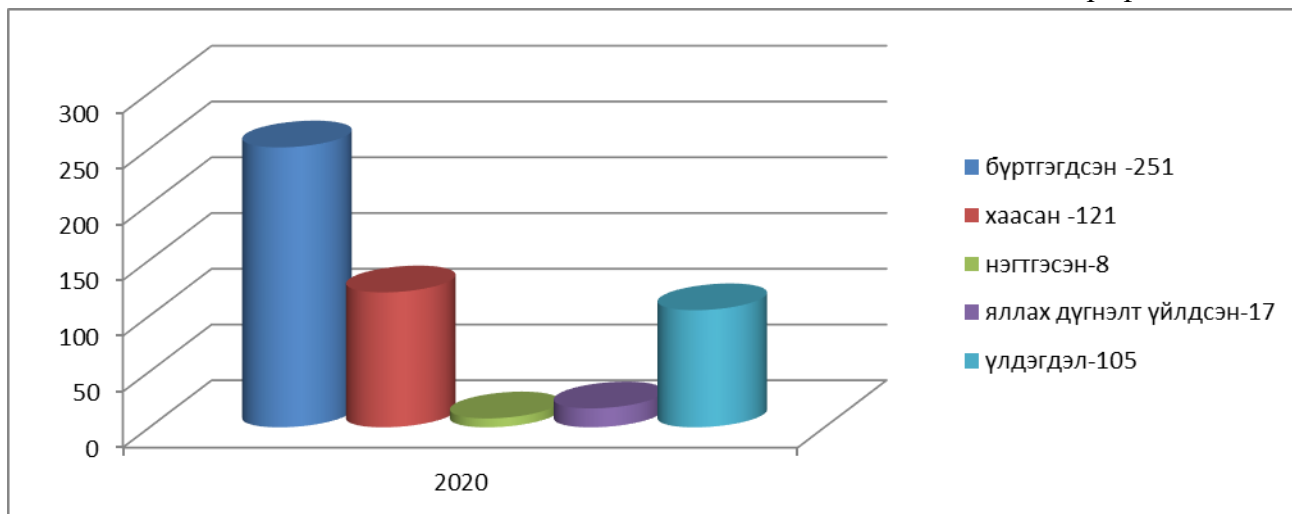
2015 онд Эрүүгийн хуулийн 11.2-т заасан “Гүтгэх” гэмт хэрэгт шалгагдсан иргэдийн нас, хүйс, боловсролын байдал

График №2

2020 онд Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.14-т заасан “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэрэгт шалгагдсан байдал

График №3

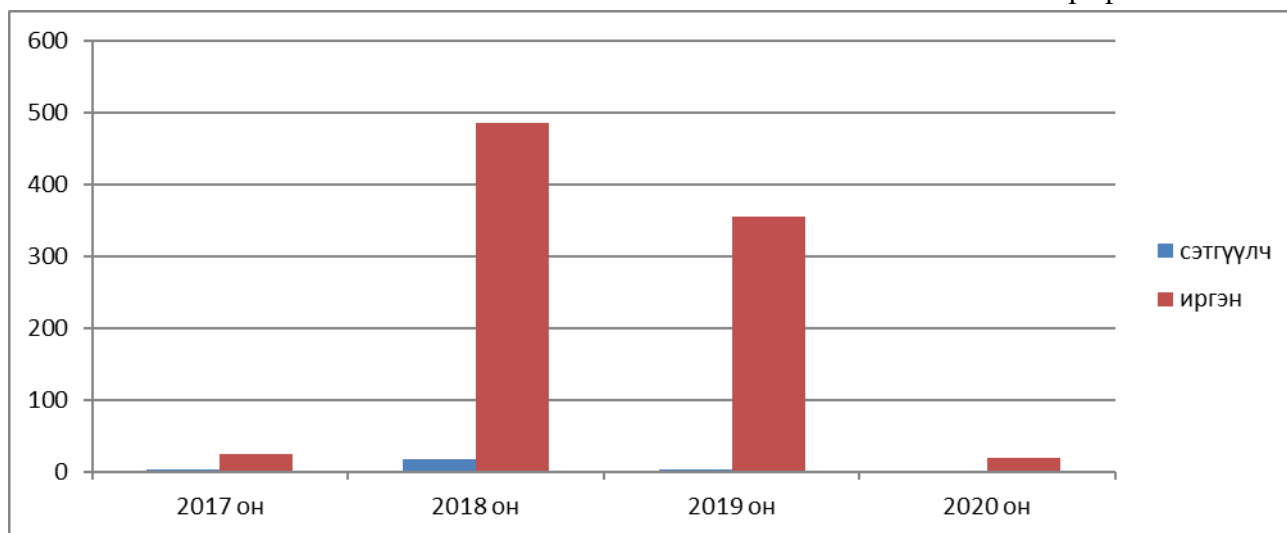
⁹ orosoo@baabar.mn

5 жилийн хугацаанд энэ төрлийн гэмт хэргийн гаралт болон шийтгэл хүлээж яллагдсан тохиолдлууд нэмэгдсэн байгаа нь энэ бол зөрчил биш улс орны нийгэм эдийн засгийн хөгжил дэвшилттэй уялдан иргэдийн цахим хэрэглээ, мэдээ мэдээлэл түгээх, олж авах арга хэрэгсэл, хүний нэр төр алдар хүндийг хуулиар хамгаалах зэрэг маш олон шалтгаант нөхцөлүүдийг нарийвчлан судлан үзэхийн зэрэгцээ түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хохирлын хэмжээг тооцох аргачлалыг тодорхой болгох зайлшгүй шаардлага тулгарч байгаа нь “Гэмт хэрэг” гэдгийг хүлээн зөвшөөрөх гарцаагүй дүгнэлтэд хүргэсэн гэж харагдаж байна.

Нэр төр, алдар хүндээ сэргээлгэхээр нэхэмжлэгчид дунджаар 5-30 сая төгрөг, дээд хэмжээ нь 450 сая төгрөг 1995-2002 онд нэхэмжилсэн байсан ба шүүх хохиролын дундаж хэмжээг 200,0-500,0 мянган төгрөгөөр тооцож нэхэмжлэлийг хангаж шийдвэрлэсэн байна. "2020 оны 1-9 сар хүртэлх хугацаанд цагдаагийн байгууллагаас хэвлэл мэдээллийн байгууллага, сэтгүүлчтэй холбоотой “худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийн шинжтэй 24 гомдол, мэдээлэл хүлээн авч шалгасан. Үүнээс 20-д нь хэрэг бүртгэлтийн хэрэг нээхээс татгалзах саналыг прокурорт хүргүүлсэн бол дөрвийг нь харьяаллын дагуу шилжүүлсэн байна. Энэ гэмт хэргээр сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн байгууллагын ажилтныг шийтгэх саналыг цагдаагийн байгууллага буюу мөрдөгч гаргаагүй байна. Улмаар Зөрчлийн тухай хуулийн Гүтгэх заалт хэрэгжиж эхэлснээс хойш 32 сарын дараа хүчингүй болсон юм.

Зөрчилийн тухай хуулийн “Гүтгэх” зүйл ангиар 2017-2020 онд шийтгэл хүлээсэн иргэн ба сэтгүүлч нарын тоон үзүүлэлт

График №4

Дээрх графикаас харахад 2017 онд сэтгүүлч 4 иргэн 28, 2018 онд сэтгүүлч 17 иргэн 486, 2019 онд сэтгүүлч 4 иргэн 355, 2020 онд сэтгүүлч байхгүй 20 иргэн шийтгэл хүлээсэн байна. Зөрчлийн нийт тоотойгоо харьцуулахад, сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн хэрэгсэлтэй холбоотой шийтгэгдсэн тохиолдол бага хувийг эзэлж байна¹⁰.

2021 оны эхний 4 сарын байдлаар Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан “Худал мэдээлэл тараах” өмнөх оны үлдэгдэл 105, шинээр нээсэн 119, эрүүгийн хэрэг үүсгэж яллагдагчаар татсан 6, нийт 230 хэрэгт хэрэг бүртгэлт, мөрдөн байцаалт явуулснаас 89-ийг хааж, 4 хэргийг нэгтгэж, 1 хэргийг хэрэгсэхгүй болгож, 8 хэрэгт яллах дүгнэлт үйлдсэн

¹⁰ "Глоб интернэшнл" ТББ

байдаг. Харин 2020 онд эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхээр Эрүүгийн хуулийн 13.14 дүгээр зүйлд заасан Худал мэдээлэл тараах 10 гэмт хэрэг хянан шийдвэрлэгдсэн байна.

Дүгнэлт: Хүний салшгүй байх жам ёсны эрхтэй шууд холбогддог сүүлийн жилүүдэд өсвөр насны сургуулийн сурагчид хууль эрх зүйн мэдлэг дутмаг байгаагаас шалтгаалан нэг нэгнийхээ нэр хүндийг гутаан доромжилж худал мэдээлэл тараах болсон нь зарим тохиолдолд амиа хорлох үйлдэл хийхэд хүргэж байгаа нь хүндрэл бэрхшээлийг дагуулж байна.

Иргэдийн эрх зүйн боловсролыг сайжруулах хууль эрх зүйн ухуулга сурталчилгаа, таниулгыг хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр зохион байгуулалттайгаар явуулах зүйлшгүй шаардлага бий болжээ. Цахим мэдээллийн сүлжээгээр бид өдөр тутамд хүний нэр төр алдар хүндэд халдсан мэдээ мэдээлэлтэй таардаг ч үнэн худал эсэх асуудалд төдийлөн ач холбогдол өгдөггүй амаас ам дамжин ярьдаг нь “худлыг мянгантай ярихад үнэн болдог” гэдгийг давтан үйлдэж, энэ төрлийн гэмт хэргийг нийгэмд түгэхэд хувь нэмрээ оруулсаар байдаг.

Хүнлэг ардчилсан нийгэмд хүний нэр төр, алдар хүнд гэдэг эрх, эрх чөлөөгөө эдлэх эхний бөгөөд хамгийн том боломж гэдгийг авч үзэх ёстой. Монгол хүний хэнэггүй гүндүүгүй зан энэ байдаг л асуудал гэмт хэрэг гэж бодохгүй хөнгөмсөгөөр хандаж тахал мэт тархахад нөлөөлж байна.

Жил бүрийн гаралт төдийлөн өндөр хувьтай биш мэт харагдавч хууль шүүхийн байгууллагт гомдол гаргалгүй чимээгүй хохирогсод бий гэдгийг бид мартах учиргүй юм. Мөн аливаа хуулийн шинэчлэл өөрчлөлт нь хэрэглээний явцад нийгэм ард иргэд, цаашлаад хууль зүйн салбарын хүрээнд нөлөөлөх үр дүн, шалтгаант нөхцлөөс хамааран шинэчлэгдэж өөрчлөгдөж байдаг зарчмын дагуу “Худал мэдээлэл” гэмт хэргийн зүйл заалтад ахиц дэвшил гарч хуулиар хамгаалагдсан хүний нэр төр алдар хүндэд нийгэмээрээ эерэг хандлагаар хандаж, цахим сүлжээний хар давалгааг саринуулах зайлшгүй шаардлагатайг хүний эрх, эрх чөлөө биднээс шаардаж байна.

Санал: Дээрхи дүгнэлтийг үндэслээд дараах саналыг дэвшүүлж байна. Үүнд:

1. Эрүүгийн хуулийн 13.14 “Хүний нэр төр, алдар хүнд, хуулийн этгээдийн ажил хэргийн нэр хүндэд халдсан илт худал мэдээллийг олон нийтэд тараасан бол дөрвөн зуун тавин нэгжээс нэг мянга гурван зуун нэгжтэй тэнцэх хэмжээний төгрөгөөр торгох, эсхүл хоёр зуун дөчин цагаас долоон зуун хорин цаг хүртэл хугацаагаар нийтэд тустай ажил хийлгэх, эсхүл нэг сараас гурван сар хүртэл хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ял шийтгэнэ”. гэж заасан нь “халдсан” гэдэгт ямар үйлдэлийг хамааруулан ойлгохыг тодорхой заагаагүй мөн хохирогчид учруулах хор аюулыг бодитоор тусгаагүй, “тараасан” гэдэгт субъектив талын шинжийг салгаж тусгаарлаж бодитоор хандаагүй байх тул нэмэлт өөрчлөлт оруулан эрдэмтэн судлаач, хүний эрхийн хуульчдын санал бодлыг тусгаж, хууль төгс, салаа утга агуулаагүй байх зарчмыг хангах нь зүйтэй гэсэн санал

2. ЕБС-ийн суралцагчдад тодорхой хүрээнд шаталсан хэлбэрээр бага дунд ангид зан заншил, ёс суртахууны хэмжээнд ахлах ангид хууль эрх зүйн хүрээнд тодорхой мэдлэг олгож Монгол хүнд удамшиж тогтсон хэнэггүй гүндүүгүй зангаар чимээгүй гэмт хэрэг үйлдэгч болон хохирогч болсоор байдаг зан суртахууны хэм хэмжээг өөрчлөхөд ухуулга сурталчилгааны аргаар хууль зүйн үр дагаварыг таниулах цаг үе ирсэн гэдэг саналуудыг тус тус дэвшүүлж байна.

Ашигласан материал

Хууль, тогтоомж:

1. Монгол Улсын Үндсэн хууль. 1924, 1992 он
2. Монгол Улсын Эрүүгийн хууль 2002, 2016 он
3. БНМАУ-ын Үндсэн хууль, түүнд холбогдох зарим актын эмхэтгэл, УБ 1972он
4. БНМАУ-ын Шүүх цаазын бичиг, УБ 1926,1934 он
5. Нэг сэдэвт бүтээл, сурах бичиг, гарын авлага:
6. Н.Баатаржав, Б.Хишигтогтох, Л.Цогтбаяр, М.Эрдэнэбаяр “МУ-ын Эрүүгийн эрх зүй тусгай анги” „УБ. 2012 он
8. Н.Гаравсүрэн, гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэх ажил ба цагдаагийн байгууллага УБ. 2002 он
9. Н.Жанцан “Криминологи” УБ 2004 он
10. Г.Совд “Монгол Улсын Эрүүгийн хуулийн тайлбар” УБ. 2000 он
11. Ц.Цэлмэг “Криминологи“ УБ. 2005 он

Ашигласан бусад материал:

1. БНМАУ-ын түүх III дах хэвлэл. УБ., 1984 он
2. Төрийн мэдээлэл сэтгүүл
3. Улсын Дээд Шүүхийн Мэдээлэл судалгааны төвийн судалгаа 2015 он
4. ЦЕГ-ын мэдээлэл судалгааны төв, "Гэмт хэргийн нөхцөл байдлын судалгаа". 2005-2015 он
5. “Глоб Интернэшнл” төрийн бус байгууллагын хуульчдын хийсэн судалгаа
6. Галина Араповын “Нэр төр, гүтгэлэг.” өгүүлэл УБ 2002 он. 40 дэх тал.

Цахим эх сурвалж:

1. www.legalinfo.mn
2. www.criminology.mn
3. www.consultant.ru
4. orosoo@baabar.mn